

HET KROMME-RIJNGEBIED

TIJDSCHRIFT VAN DE HISTORISCHE KRING 'TUSSEN RIJN EN LEK'

- > En de archeoloog hij groef voort ...
- > Goyse Bakkerij de Korte (1919–1984)
- > Spaanse griep in Wijk bij Duurstede (deel 2)

HISTORISCHE KRING TUSSEN RIJN EN LEK

2022 | 56 | NR 1

ARTIKELN

- 1 En de archeoloog hij groef voort ...
Wijk bij Duurstede-de Geer in de Romeinse tijd en vroege middeleeuwen
Jan van Doesburg
- 10 Goyse Bakkerij De Korte (1919–1984)
Geschiedenis van een familiebedrijf
Herman de Korte
- 16 Spaanse griep in Wijk bij Duurstede (deel 2)
Marianne Wittebol

VARIA

- 20 Erasmus in 't Waal?
Hans Pastoors
- 20 De dam bij Wijk en het Kromme-Rijngedebied in de middeleeuwen
- 21 Bronzen romeinse vogeltjes
Herman de Korte
- 22 Middeleeuws zwaard in voormalig Wulven
Frank Magdelyns
- 23 2021, opnieuw een jaar in coronatijd
Pieter Frederiks

OMSLAG

De goudschat van De Geer, bestaande uit solidus en twee stukjes hakgoud uit het tweede kwart van de zesde eeuw

De Historische Kring 'Tussen Rijn en Lek' is een Algemeen Nut Beogende Instelling

Het Kromme-Rijngedebied

Tijdschrift van de Historische Kring 'Tussen Rijn en Lek'

ISSN-nr 1382-3140

Het Kromme-Rijngedebied omvat Bunnik, Cothen, 't Goy, Houten, Langbroek, Odijk, Schalkwijk, Tull en 't Waal, Vechten, Werkhoven en Wijk bij Duurstede

Verschijnt 4x per jaar

www.tussenrijnenlek.nl

Redactie

Els Elenbaas, Hilversum; drs. Saskia van Ginkel-Meester, Zeist; Frank Magdelyns, Houten; Herman Postema, Doorn; Eric van Royen, Wijk bij Duurstede; Otto Wttewaall, 't Goy

Redactiesecretariaat

H.J. Postema, Postbus 64,
3960 BB Wijk bij Duurstede, tel 088-5300162,
[mail: h.postema@razu.nl](mailto:h.postema@razu.nl).
(voor kopij, correspondentie, boekbesprekingen en aanwijzingen auteurs).

Overname uit dit tijdschrift is alleen geoorloofd onder voorwaarde van bronvermelding en na schriftelijke toestemming van de redactie en/of auteur.

Vormgeving: Peter Koch.

Druk: De Groot Drukkerij Goudriaan.

Oplage: 700 exemplaren.

Lidmaatschap

Tevens abonnement op dit tijdschrift: € 25,- per jaar (studenten en scholieren: € 12,50; buitenland: € 40,-) over te maken op rekeningnummer:

NL23 RABO0329807498 ten name van de Historische Kring 'Tussen Rijn en Lek' bij de Rabobank te Houten.

Losse nummers: € 7,50.

Secretariaat: J. van Geest, Maria van Boechoutlaan 23, 3984 PE Odijk, tel 030-6562057.

Ledenadministratie: F.J.P. Magdelyns, Ruitercamp 2 3992 BZ Houten, tel 06-19630125,
[mail: info@tussenrijnenlek.nl](mailto:info@tussenrijnenlek.nl).

Ereleden: Prof. dr C. Dekker[†] • A. Graafhuys[†]
dr G. de Nie, Laren • L.M.J. de Keijzer[†]
P.S.A. de Wit, Odijk.

Advertentietarieven:

€ 50 voor ¼ pagina, € 100 voor ½ pagina, € 200 voor 1 pagina, (steeds per jaar).

Bestuur

Voorzitter: Otto Wttewaall, tel: 06-44217384,

[mail: ottowttewaall@gmail.com](mailto:ottowttewaall@gmail.com)

Vicevoorzitter en contactpersoon Wijk bij Duurstede:

Frits van der Leije, tel: 06-53453444,

[mail: fvanderleije@gmail.com](mailto:fvanderleije@gmail.com)

1e Secretaris: Jan van Geest, tel: 030-6562057,

[mail: janvangeest@ziggo.nl](mailto:janvangeest@ziggo.nl)

2e Secretaris: Norma Mulder, tel: 0343-591568,

[mail: norma.han@casema.nl](mailto:norma.han@casema.nl)

Penningmeester: Sierk de Jongh,

tel: 030-2319941/06-51172378,

[mail: sdejongh@planet.nl](mailto:sdejongh@planet.nl)

Ledenadministratie: Frank Magdelyns, tel: 06-19630125,

[mail: info@tussenrijnenlek.nl](mailto:info@tussenrijnenlek.nl)

Archeologie, Historisch Onderzoek en Genealogie:

Hans van Aken, tel: 030-6377513, [mail: jmvanaken@ziggo.nl](mailto:jmvanaken@ziggo.nl)

Contactpersoon Bunnik: Tom Schrijvers,

tel: 06-37402914, [mail: tschrijvers1946@kpnmail.nl](mailto:tschrijvers1946@kpnmail.nl)

En de archeoloog hij groef voort ...

Wijk bij Duurstede-De Geer in de Romeinse tijd en vroege middeleeuwen

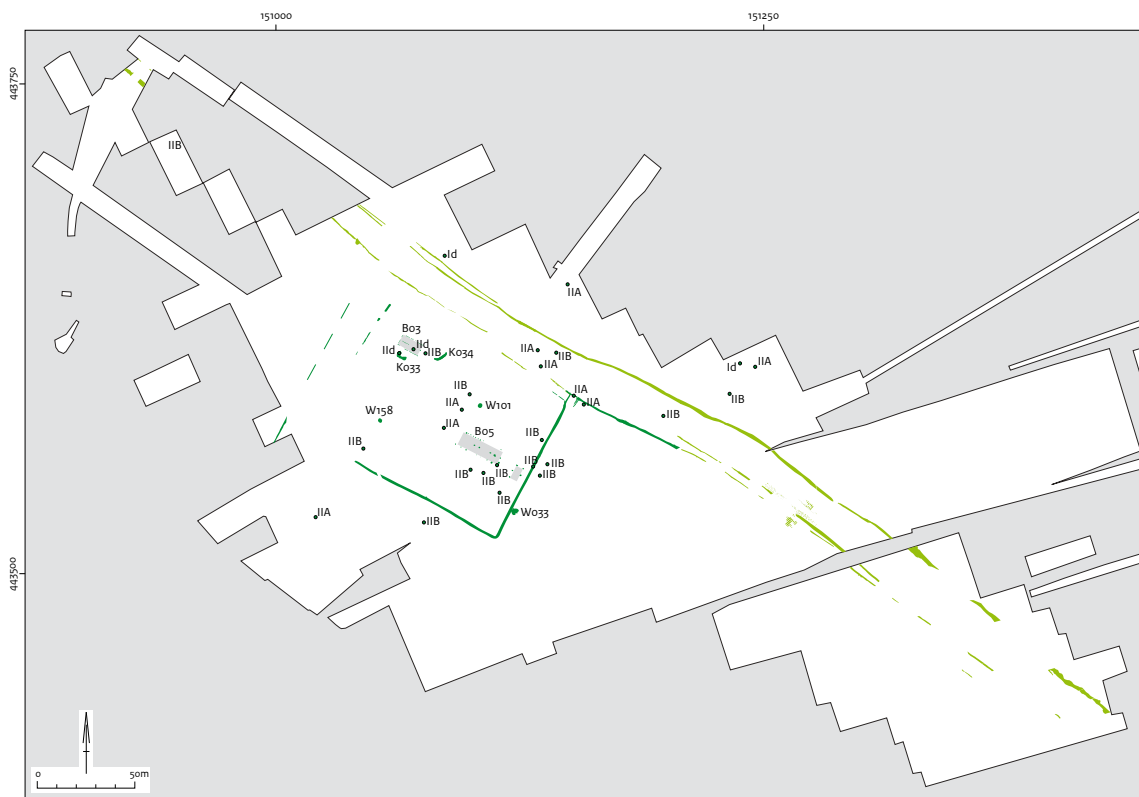

Het Kromme Rijngebied is vanuit archeologisch perspectief gezien een van de meest intensief en best onderzochte regio's in Nederland. Al in de zeventiende eeuw werden er op de plek van het voormalige castellum bij Vechten allerlei Romeinse oudheden opgedolven en in Wijk bij Duurstede kwamen rond 1840 bij beendergraverijen allerlei objecten van het vermaarde Dorestad tevoorschijn. Deze vondsten leidden al vroeg tot opgravingen door verschillende instanties.¹ Deze kwamen in de late jaren zestig van de vorige eeuw in een stroomversnelling toen de gemeente Wijk bij Duurstede plannen ontwikkelde voor

1 Dronefoto van woonwijk De Geer I in Wijk bij Duurstede vanuit het westen (foto: erfgoedfoto.nl | r.j.stöver)

grootschalige uitbreiding van de bebouwing. Dit leidde in 1967 tot de start van grootschalige opgravingen door de voormalige Rijkdienst voor het Oudheidkundig Bodemonderzoek

* **Jan van Doesburg** is als archeoloog werkzaam bij de Rijksdienst voor Cultureel Erfgoed en gespecialiseerd in de Middeleeuwen en de Nieuwe Tijd. Hij publiceert regelmatig artikelen in diverse gremia, waaronder over het Kromme Rijngebied en Wijk bij Duurstede.

2a Geschematiseerd sporenoverzicht van Wijk bij Duurstede - De Geer, late tweede en derde eeuw

(ROB, tegenwoordig onderdeel van de Rijksdienst voor Cultureel Erfgoed). Deze opgravingen gingen vrijwel continu door tot 1994. De laatste grote opgraving van de ROB was die op het terrein De Geer, gelegen ten noordwesten van Wijk bij Duurstede. Ook hier was de aanleiding tot onderzoek de komst van een nieuwe woonwijk (afb. 1). Hier is in zes jaar tijd een areaal van ruim 6 ha onderzocht.² Over de verschillende opgravingen zijn de afgelopen jaren tal van boeken en artikelen verschenen, vooral over de Dorestad-periode.³ Aan deze reeks publicaties kan sinds kort het boek *Graven naar de wortels van Dorestad. Wijk bij Duurstede-De Geer in de Romeinse tijd en vroege middeleeuwen* worden toegevoegd.⁴ De publicatie behandelt de bewoningsporen en begravingen uit de Romeinse tijd en vroege middeleeuwen die op het terrein De Geer zijn opgegraven. De Geer is om verschillende redenen een unieke vindplaats. In de eerste plaats is deze bijna 3000 jaar onafgebroken in gebruik geweest. Ten tweede is het een van de weinige vindplaatsen in Nederland die tussen ca. 240/270 en de vijfde

eeuw in gebruik bleef. Deze periode wordt in Nederland de Volksverhuizingstijd genoemd en staat op de Britse eilanden bekend als de *Dark Ages*. Beide benamingen wijzen op een turbulente periode, waarover relatief weinig bekend is. In de vierde plaats vanwege de spectaculaire vondsten, grondsporen en structuren. Tenslotte vormt De Geer een van de kernen van waaruit Dorestad zich heeft ontwikkeld. De vindplaats staat aan de wieg van het ontstaan en de bloei van deze internationaal bekende handelsnederzetting. In dit artikel wordt op een rij gezet wat de opgravingen op De Geer ons leren over de Romeinse tijd en vroege middeleeuwen in Wijk bij Duurstede en het Kromme Rijngebied.

Wonen en werken aan de grens van een wereldrijk

Het terrein De Geer ligt aan de noordwestzijde van Wijk bij Duurstede. Voordat hier in 1994 de eerste woningen verreesen was het gebied in gebruik als boomgaard en weiland. Eerder hebben hier voetbalvelden gelegen.

2b Geschematiseerd sporenoverzicht van Wijk bij Duurstede - De Geer, derde eeuw

Het terrein dankt zijn naam aan de schuine, gerende vorm. De opgravingen hebben uitgewezen dat de eerste mensen hier in rond 1200 v. Chr. neerstreken. Er zijn resten van verschillende boerderijen en kuilen gevonden. Ze liggen op een uitloper van de Werkhoven- se stroomgordel en maken deel uit van een omvangrijk nederzettingsareaal ten zuiden van De Geer op het terrein De Horden. Op dit tweede terrein zijn ook boerderijen uit de vroege, midden en late ijzertijd gevonden, evenals verschillende begravingen. In het centrale deel van De Geer lag in de late ijzertijd een zogenaamde 'palenzwermnederzetting'. Deze zwerm bestaat uit een groot aantal bodemverkleuringen van houten palen, waaruit geen duidelijke plattegronden van gebouwen te herleiden zijn. Hierbij lagen enkele verspreide graven. De sporen lagen op een hoge kop van de Houtense stroomrug. Aan de oostzijde werd deze kop begrensd door een geul. Deze geul slibde later dicht. In de loop van de eerste eeuw na Chr. werd de bewoning op De Geer opgegeven. Mogelijk werden de bewoners gedwongen te vertrekken, omdat de

Romeinen hier de zogenaamde Limesweg wilden aanleggen. Ze zullen zich op De Horden hebben gevestigd. De bewoning groeide hieraan zienlijk, waardoor een dorp bestaande uit vier erven ontstond. De Limesweg verbond alle Romeinse forten langs de grens (Limes) met elkaar. Dat de Limesweg hier inderdaad heeft gelegen, lijkt te kunnen worden opge- maakt uit lange, noord-zuid gerichte greppels – waarschijnlijk bermsloten- op de oostflank van de stroomrug. De Romeinen wilden vanuit strategisch perspectief een strook langs deze weg vrijhouden van bebouwing. In de late tweede en derde eeuw werd haaks op de weg een rechthoekig greppelsysteem aangelegd (afb. 2-a). Deze omgreppeling maakt deel uit van een omvangrijk verkave- lingssysteem, die ook het dorp op De Horden omsloot. Op De Geer lagen binnen het grep- pelsysteem twee houten boerderijen, enkele bijgebouwen, kuilen en waterputten. De vondst van import aardewerk, zoals borden en kommen van terra sigillata, gladwandige kruiken en amforen, glaswerk, munten en bronzen mantelspelden wijzen op redelijk

3 Fraai versierde Romeinse benen zwaardpuntbeschermer. In elkaar geschoven vormen de twee onderdelen de beschermde holte voor de punt van een ijzeren zwaard (*gladius*)

welvarende bewoners. Rond 240/270 werd het dorp op De Horden verlaten. Eén van de oorzaken hiervoor was vernatting van de omgeving. Daarnaast was dit een periode van politieke strubbelingen in het Romeinse rijk en militaire conflicten. De bewoning lijkt

zich volledig op De Geer te hebben geconcentreerd.

Een Romeins poststation

In de loop van de derde eeuw werd op De Geer het greppelsysteem aangepast. Er werden parallelle greppels aan de binnenzijde toegevoegd. Hierdoor ontstond een systeem van door greppels omsloten percelen (afb. 2-b). Binnen deze percelen zijn rijen korte greppels gevonden. Wat dit geweest zijn is niet geheel duidelijk. Het zouden funderingsresten van gebouwen kunnen zijn, maar ook funderingssporen van een aarden wal. Centraal binnen de omgreppeling lagen enkele waterputten. Het ontbreken van sporen van boerderijen wijst op een niet-agrarische functie. Er zijn verschillende aanwijzingen voor militair gebruik. Dit blijkt enerzijds uit de offensieve wapens (afb. 3) en met Romeinse soldaten geassocieerde fibulae, en anderzijds uit de maatvoering en het karakter van het greppelsysteem. Dit heeft een militaire signatuur.

Mogelijk moet de dubbele omgreppeling worden gezien als de begrenzing van een militaire

4 Paardengraf uit de Romeinse tijd in Wijk bij Duurstede - De Geer (bron: G. Joustra, Houten)

5 De goudschat van De Geer, bestaande uit solidus, twee tremissis en twee stukjes hakgoud uit het tweede kwart van de zesde eeuw

controlepost. Hiermee wordt geen *castellum* of andere verdedigbare versterking bedoeld, maar eerder een poststation (*statio*). Dergelijk militaire posten dienden onder meer voor de verversing van paarden of als overslagpost voor militaire voedseltransporten. Mogelijk horen ook twee paardengraven bij deze fase (afb. 4).

In de late derde eeuw neemt de hoeveelheid vondsten sterk af, maar ze zijn er wel. Hierdoor is er geen sprake van een hiaat in of einde van het gebruik, zoals op veel andere plaatsen in het rivierengebied is vastgesteld. In de late derde of vierde eeuw verandert het gebruik van het terrein opnieuw. De Geer krijgt weer een agrarische functie. In eerste instantie is er sprake van één boerderij of zijn er twee gelijktijdige boerderijen. In de late vierde en vroege vijfde eeuw is dit aantal waarschijnlijk toegenomen tot vier. Opmerkelijk is dat in deze periode aardewerk en glas uit Frankrijk, het Duitse Rijnland en de Eifel redelijk rijkelijk voorhanden zijn. Daarnaast tientallen bronzen munten en enkele Byzantijnse muntgewichten. Dit wijst erop dat de

handelsnetwerken nog (deels) intact waren. Bronzen sieraden, kledingaccessoires en onderdelen van militaire gordels en handgevormd aardewerk van Germaanse en Angelsaksisch signatuur completeren de materiële cultuur. Deze laatste vondsten wijzen op de mogelijke influx van mensen van buiten het Romeinse rijk. Volksverhuizingen?

In de zesde eeuw is er weer sprake van één of twee boerderijen. Uit deze periode dateert ook een kleine goudschat, bestaande uit een *solidus* en twee *tremissis* van de Ostrogothen en Byzantijnen en twee stukjes die van een goudbaar zijn gehakt (afb. 5).

Een villa

In de loop van de zevende eeuw wordt een nieuwe omgreppeling aangelegd. Deze groeit in enkele fasen uit tot een omvangrijk greppelsysteem van 480 bij 90 m (afb. 6). Op de zuidwesthoek en aan de zuidwestzijde hiervan lagen doorgangen. Mogelijk lag aan de zuidoostzijde een derde doorgang. Deze doorgangen waren voorzien van gebogen greppelsegmenten. Deze moesten voorkomen dat men rechtstreeks binnen de omgreppeling kon komen. In het midden van de noordelijke korte zijde bevond een vierde opening.

6 Geschematiseerd sporenoverzicht van Wijk bij Duurstede-De Geer, Sporen- en structuren in de vroege middel-eeuwen

Binnen de omgreppeling verzezen in de zevende en achtste eeuw verschillende houten gebouwen. Afval van brons- en loodgieten en een gietmal van een Domburg-fibula wijzen op metaalbewerking.

In de negende eeuw lag centraal binnen de omgreppeling een opvallend groot houten gebouw. Ten zuiden hiervan bevonden zich talrijke waterputten en kuilen gevuld met nederzettingafval. Uit enkele waterputten komen complete voorwerpen, variërend van een ijzeren kookketel en een houten putemer tot een of meerdere complete aardewerkpotten en een gedraaid elzenhouten potje (afb. 7).

De duiding van de omgreppelde nederzetting is niet geheel duidelijk. Mogelijk hebben we hier te maken met de in de Annales Bertani-

7 Compleet vroegmiddeleeuws elzenhouten potje, goed bewaard in de vochtige vulling van een boomstamwaterput

8 Een deels verploegd vroegmiddeleeuws inhumatiegraf tijdens de opgraving op Wijk bij Duurstede-De Geer

ani genoemde *villa non modica*.⁵ Deze bron verhaalt hoe in 863 Friese handelaren in Dorestad bij de nadering van Vikingschepen naar 'een niet onaanzienlijke villa' vluchtten. Ze hoopten hier veilig te zijn. Bij deze aanval vielen verschillende doden en werd een deel van de bevolking gevankelijk weggevoerd. De omgreppelde nederzetting direct achter de havenwijk van Dorestad lijkt aan deze beschrijving te voldoen. De villa op De Geer functioneerde in die tijd waarschijnlijk als landbouwbedrijf van een grootgrondbezitter. Deze verbleef waarschijnlijk in het grote houten gebouw- een *Hall* – in het centrum van de omgreppeling. Hier bevonden zich verder stallen en schuren en de huizen van onderhorige boeren. Hoe de *villa* eruit zag, weten we niet precies. Behalve greppels is er waarschijnlijk sprake geweest van een omwalling, waarop een houten palissade kan hebben gestaan. Mogelijk bevond zich in de noordelijke doorgang een houten poort.

Als er goud blinkt...

Ten zuiden van de *Hall* zijn de resten van 25 menselijke skeletten gevonden. De meeste skeletten bevonden zich direct onder de graszoden en waren deels door de ploeg aangetast (afb. 8). Verder komen er tal van 'losse' skeletdelen uit greppels en kuilen. Deze zijn later hierin terecht gekomen. Als we deze skeletdelen meerekenen, komt het aantal begraven individuen minimaal op 48. Het oorspronkelijke aantal begravingen zal waarschijnlijk nog hoger geweest.

De graven kennen geen uniforme oriëntatie: in een aantal gevallen is deze NNW-OZO, maar ook regelmatig NW-ZO, O-W of ZW-NO. Het hoofd ligt meestal in het NNW of NW, maar ook wel eens ZO. Het gaat bij de begravingen bijna uitsluitend om volwassena: zes vrouwen en vijf mannen. Er is slechts één kind bij. Het 'losse' skeletmateriaal bestaat uit twintig mannen, zes vrouwen, negen kinderen en twaalf volwassenen zonder geslachtsaanduiding. De gemiddelde leeftijd bij overlijden was ca. 30 jaar. Slechts aan één van de doden was iets meegegeven: een ijzeren mesje. De graven kunnen dus niet op

9 Verguld zilveren paardje (lengte 2,1 cm) met blauw kraaltje als oogje, mogelijk de kop van een haarnaald (collectie J. Henzen)

basis van grafgraven worden gedateerd. De enige houvast voor wat betreft de ouderdom is een C14-datering van een stuk van een dijbeen uit een van de graven. Deze komt uit in de zevende -achtste eeuw. De gedachte dat het grafveld oorspronkelijk aanzienlijk groter is geweest wordt niet alleen ingegeven door de vele 'losse' skeletresten. Een groot aantal bronzen kledingaccessoires, gouden, zilveren en bronzen sieraden, ijzeren wapens en bronzen haarnaalden uit de bovengrond komt waarschijnlijk uit verploegde graven. Ook het feit dat mantelspelden in paren voorkomen wijst hierop. Daarnaast zijn er twee identieke bronzen vogelspeldjes, die in het haar werden gedragen. Deze voorwerpen dateren uit de late vierde tot zevende eeuw en wijzen op een lang gebruik van het grafveld.

Het beeld van het grafveld op De Geer kan verder worden ingekleurd aan de hand van een begraafplaats uit de eerste tot zesde eeuw die in 2017 in Odijk-Vinkenburgweg is opgegraven.⁶ Dit grafveld bestond uit minimaal 44 crematies en 12 inhumaties. De meeste crematiegraven stammen uit de vroeg- en midden-Romeinse tijd, maar tien dateren er uit de periode die in dit artikel centraal staat. Deze jongere crematies zijn vrijwel allemaal bijgiftenloos. Hooguit bevatten ze enkele verbrande scherven of een door vuur vervormd bronzen voorwerp. Het gaat zowel om mannen en vrouwen als kinderen.⁷ Bij de inhumatiegraven komen, net als op De Geer, verschillende oriëntaties voor. In tegenstelling tot De Geer werden vijf graven omgeven door een kringgreppel. Van de graven waren er vier bijgiftenloos. De meeste andere graven bevatten een of enkele bijgiften. Eén graf wijkt duidelijk af van de rest. Aan deze dode zijn een glazen drinkbeker, een bronzen mantel-

speld en gesp, een mogelijke buidel met ijzeren beslag, een ijzeren werpbijl (*Francisca*) en zes ijzeren pijlpunten meegegeven. De man was in een houten kist begraven. Dit geldt ook voor een van de andere begravingen. Beide kistgraven dateren waarschijnlijk uit de zesde eeuw.

Opvallend is dat van de doden, waarvan het geslacht kon worden bepaald, dit allemaal - op één na - mannen zijn. Hun leeftijd ligt tussen 17 en 80 jaar. De enige zekere vrouw was ouder dan 20 jaar. De grafvelden van De Geer en Odijk vertonen zowel overeenkomsten, maar vooral verschillen. Zo ontbreken op De Geer crematies. Waarschijnlijk zijn die er wel geweest, maar zijn deze ten prooi gevallen aan de ploeg. Bij de inhumaties zijn er opvallende verschillen in geslachtssamenstelling en leeftijdsopbouw. Onduidelijk is waarom in Odijk vrouwen bijna geheel en kinderen volledig ontbreken. Het aandeel ouderen is groter dan op De Geer. Ook de grafgraven leveren verschillende beelden. Deze zijn in Odijk, met uitzondering van één graf, betrekkelijk eenvoudig en sober. Op De Geer is hun aantal veel groter en gevarieerder. Tevens is er sprake van objecten van goud en zilver en edelstenen.

Terug naar De Geer

Rond 875 werd de *villa* op De Geer opgegeven. Opvallend genoeg valt dit einde samen met die van de bloeiperiode van Dorestad.⁸ Dit lijkt geen toeval. Mogelijk was De Geer zo sterk met Dorestad verweven geraakt, dat, nadat deze laatste haar functie als internationaal handelscentrum verloor, ook de bewoning op de Geer teloor ging. Naar de exacte relatie tussen De Geer en Dorestad kunnen we slechts raden. Hadden de bewoners van de *villa* ze belangen in de handel of leverden ze agrarische producten voor inwoners van Dorestad? We weten het niet. Na een periode van bijna 400 jaar werd rond 1250 De Geer opnieuw in gebruik genomen. In deze periode verrees hier aan de Trekweg een omgracht complex, een woonstede bestaande uit, een bakstenen toren met later aangebouwde zaal op een opgehoogd en omgracht perceel, en een groot, eveneens omgracht voorterrein.⁹ Rond 1400 werden de opstallen afgebroken en de grachten gedicht. De Geer werd akkerland en later werd er een boomgaard aangelegd.

Deze situatie bleef ongewijzigd totdat in 1989 archeologen hier gingen opgraven. Vanaf 1994 verrees hier de woonwijk De Geer I. Later volgde een uitbreiding van deze wijk aan de oostzijde: De Geer II. Ook hier werd voorafgaande aan de woningbouw opgegraven. Niet meer door de ROB, maar door een commercieel opgravingsbedrijf. Er werd onder andere een grafveld uit de tijd van Dorestad gevonden.¹⁰ Deze vondst beantwoordt gedeeltelijk de vraag of we dankzij de ROB-opgravingen

op De Geer nu alles van Wijk bij Duurstede in de Romeinse tijd en vroege middeleeuwen weten. Het antwoord hierop is nee. Er is zowel in Wijk bij Duurstede als in de rest van het Kromme Rijngebied nog veel te ontdekken over beide perioden. Het boek over De Geer licht alleen maar een tipje op van deze zeer interessante, maar nog steeds lastig te dorgonden periode. Zoals de titel van het artikel al aangeeft, moet de archeoloog vooralsnog blijven (op)graven.¹¹

Literatuur

- Dockum, S.G. van 1994: De Wortels van het Kromme-Rijnproject, in: W.A. van Es & W.A.M. Hessing (red.), *Romeinen, Friezen en Franken in het hart van Nederland: van Trajectum tot Dorestad* (50 v. C.-950 n. C.), Utrecht/Amersfoort, 206-211.
- Doesburg, J. van, 2010: 'Villa non modica? Some thoughts on the interpretation of a large early-medieval earthwork near Dorestad', in: A. Willemsen & H. Kik (eds.), *Dorestad in an International Framework. New research on Centres of Trade and Coinage in Carolingian Times*, Turnhout, 51-58.
- Doesburg, J. van & S. Heeren (red.), 2021, *Graven naar de wortels van Dorestad. Wijk bij Duurstede-De Geer in de Romeinse tijd en vroege middeleeuwen*, Amersfoort (RAM-rapport 260).
- Doesburg, J. van, in voorbereiding: *De ridder van De Geer. Een laatmiddeleeuwse omgrachte woonstede op het terrein Wijk bij Duurstede-De Geer*, Amersfoort (RAM-rapport).
- Es, W.A. van, & W.A.M. Hessing (red.) 1994: *Romeinen, Friezen en Franken in*

het hart van Nederland; Van Traiectum tot Dorestad (50 v. Chr.-900 n. Chr.), Utrecht/Amersfoort.
- Es, W.A. van, & W.J.H. Verwers, 1980: *Excavations at Dorestad 1, the harbour: Hoogstraat 1*, Amersfoort (Nederlandse Oudheden 9).
- Es, W.A. van, & W.J.H. Verwers, 2009: *Excavations at Dorestad 3. Hoogstraat 0, II-IV, with contributions by J. van Doesburg, H. Enno van Gelder (†) and C. Isings*, Amersfoort (Nederlandse Oudheden 16).
- Es, W.A. van en W.J.H. Verwers, 2015: *Excavations at Dorestad 4, The settlement on the riverbank area*, Amersfoort (Nederlandse Oudheden 18).
- Feijst, L.M.B., & J. Loopik (red.), 2020: *Odijk-Vinkenburgerweg*, Amersfoort (ADC-rapport 5055).
- Hessing, W.A.M., 1989: Wijk bij Duurstede 'De Horden': Besiedlung und Bestattungen aus der frühen Eisenzeit. mit einem Beitrag von M.L.P. Hoogland, *Berichten Rijksdienst voor het Oudheidkundig Bodemonderzoek* 39, 297-343.
- Hessing, W.A.M., 1991: *Bewoningsspo-*

ren uit de midden-bronstijd en de vroege ijzertijd op 'De Horden' te Wijk bij Duurstede, in: H. Fokkens & N. Roymans (red.), *Nederzettingen uit de bronstijd en de vroege ijzertijd in de lage landen*, Amersfoort (NAR-rapport 13), 41-52.
- Hessing, W.A.M. & R. Steenbeek, 1990: *Landscape and Habitation History of 'De Horden' at Wijk bij Duurstede: an overview*, *Berichten Rijksdienst voor het Oudheidkundig Bodemonderzoek* 40, 9-28.
- Vos, W.K., 2009: *Bataafs platteland. Het Romeinse nederzittingslandschap in het Nederlandse Kromme-Rijngebied*, Amersfoort (NAR 35).
- Williams, G.L., 2010: *De Geer II, gemeente Wijk bij Duurstede. Een inventariserend veldonderzoek door middel van proefsleuven*, Amersfoort (ADC-rapport 2004).
- Williams, G.L., 2013: *Een nieuw stukje Dorestad, een archeologische opgraving op De Geer II in Wijk bij Duurstede*, Amersfoort (ADC-rapport 3467).

Noten

1 Zie Van Dockum 1994.

2 Al eerder was in de periode 1969-1972 het zuidelijke deel opgegraven voorafgaande aan de aanleg van de Romeinenbaan.

3 Zie bijvoorbeeld Van Es & Verwers 1980; Hessing 1989; Hessing & Steenbeek 1990; Hessing 1991; Van Es & Hessing 1994; Van Es & Verwers 2009;

Vos 2009; Van Es & Verwers 2015.

4 Van Doesburg & Heeren 2021.

5 Van Doesburg 2010, 56-58.

6 Van der Feijst & Loopik 2020, 113-176.

7 Er is geen onderscheid gemaakt tussen graven uit de Romeinse tijd en die uit de vroege middeleeuwen.

8 Van Es & Verwers 2015.

9 Over deze fase wordt een aparte publicatie gemaakt; zie Van Doesburg in voorbereiding.

10 Williams 2010; Williams 2013.

11 Titel vrij naar 'En de boer hij ploegde voort' uit het gedicht *Ballade van den boer van J.W.F. Werumeus Buning* uit 1935.

Goyse Bakkerij de Korte (1919–1984)

Geschiedenis van een familiebedrijf

Bakkerij de Korte is in 1919 opgericht door Gerrit de Korte (1883-1958). Hij werd geboren in Hagestein en trouwde in 1911 met Cornelia van Zelst uit IJsselstein (1890-1970). Samen met hun eerste kind verhuisden zij vanuit Helsdingen bij Vianen naar de Molensteeg in 't Goy; de huidige Wickenburghseweg. Gerrit werkte in 't Goy bij bakker Jan Uyttewaal aan de oostkant van de R.K. kerk aan de Beusichemseweg. In 1919 begon hij op advies van zijn baas voor zichzelf, nadat Uyttewaal en zijn vrouw Anna van Kooten hadden besloten te stoppen met de bakkerij. Het bijhorende café 'Den Eng' bleef wel bestaan.

Bakkerij de Korte aan de Beusichemseweg in 't Goy

Bakker Gerrit de Korte

Gerrit de Korte kon een deel van de grote 'Bischopsboomgaard' van de Goyse RK-parochie aan de westkant van de kerk kopen, waarop het koetshuis van de pastoor stond. Zijn werkgever Jan Uyttewaal was zo coulant om voor een lening garant te staan. Het koetshuis werd in 1919 verbouwd tot bakkerij de Korte. Nadat hij een deel van zijn ruime perceel had verkocht, liet hij in 1923/24 tegen de bakkerij een nieuw huis met winkel bouwen. In het nieuwe huis werd hun achtste en laatste kind geboren. Gerrit de Korte ventte zijn brood door weer en wind uit met een transportfiets en/of een hittekar in 't Goy, in Schalkwijk aan de Heul en bij boerderijen aan de Lekdijk richting Wijk bij Duurstede. Hij droeg dan een witte kiel. Het

* **Herman de Korte** (1952) is (klein)zoon van de bakkers van Bakkerij de Korte. Hij is lid van de Historische Kring 'Tussen Rijn en Lek' en van de Archeologische Werkgroep 'Leen de Keijzer' in Houten.

was voor hem en de andere dorpsbewoners een verademing toen de Beusichemseweg in 1938 werd geasfalteerd. Tot dan toe was het een zogenaamde Macadamweg; dat soort wegdek bestond naar een idee van de Schot John McAdam uit drie steenlagen, maar het gaf snel spoorvorming en steenslag.

Mevrouw de Korte moest naast het opvoeden van de acht kinderen bedienen in de nieuwe kleine kruidenierswinkel, die zich in een deel van het huis bevond. Alles draaide om centen, stuivers en dubbeltjes. Zo gauw als het kon moest zijn toekomstige opvolger zoon Sjer (1921 – 2014) meewerken en de rest van de kinderschare droeg ook hun steentje bij om de zaak draaiende te houden. Vaak werden ze met de transportfiets op pad gestuurd. Naast de bakkerij hield de Korte nog enkele varkens voor de slacht en kippen voor de eieren en het vlees. In het dorp huurde hij nog een moestuin. Tot aan het eind van zijn leven was hij lid van het Goyse kerkkoor. Op zondagmiddag ging hij kuieren en dat eindigde meestal in café Zeldzaam. Het was altijd vroeg opstaan rond 4 of 4.30 uur, want het brood moest klaar zijn als ze 'de weg op gingen'.

In de oorlog kreeg Sjer een oproep voor Arbeitseinsatz in Duitsland. Met steun van de Houtense dokter van Dop lukte het net op tijd om via rijckommissaris Seyss-Inquart een Ausweis (vergunning) te krijgen, om thuis te blijven als bakkersknecht.

Het stoken van de bakkersoven

Tot kort na de Tweede Wereldoorlog werd de oven gestookt met takkenbossen die in de

Bakker Gerrit de Korte met hittekar

wwvoortuin op een grote houtmijt lagen. Na het stoken moest de as met een grote schraper in een asemmer worden gedaan. Na de oorlog kwam er meer olie ter beschikking. De verwarming van de oven werd daarom omgebouwd tot oliestook en dat ging sneller. Langzamerhand verdween ook de markt voor takkenbossen. Naast de ijzeren deur van de oven werd een standaard op de muur geschroefd met daarop een beweegbare brander. Die werd gevoed door olie en veel lucht. De mond van de brander werd in de oven geschoven en aangestoken. Het aansteken was een kunst op zich, want de lucht en de olie werden onder

Het potje met deksel vormde één geheel met een lange ijzeren steel. Als de brander was aangestoken, dan werden de vlammen met enorm kabaal de oven in gespoten om die te verhitten

druk in de brander gepompt en dan moest er gelijktijdig vuur voor worden gehouden. Het vuur zat in een ijzeren potje waarin kortdurend olielapjes werden aangestoken.

In aanvang werd de olie in grote tonnen geleverd, maar begin jaren 60 werd een grote olietank onder de grond aangelegd.

De houten schieter waarmee de broodblikken in de oven werden geschoven sleet snel op de stenen ovenvloer en moest dan worden vervangen. Er was er altijd één op voorraad.

Bakker Sjer de Korte

Sjer leerde het bakken in de praktijk. In de avonduren moest hij met de fiets naar Utrecht voor lessen om zo in 1947 zijn kruideniers- en middenstandsdiploma te halen. In 1950 haalde hij officieel zijn diploma 'Brood en Banket' via de Vakopleiding in Bakkersbedrijf. In 1949 trouwde Sjer met Gerda van den Hoogen; (1924-2010) de oudste dochter van de hoofd-

onderwijzer van de Goyse Henricusschool. Na de trouwdag stond de oude bakker al vroeg op het slaapkamerraam te kloppen; er moest worden gebakken. Voor het huwelijk was het huis al verbouwd, zodat er beneden woonruimte kwam voor de Korte junior en boven voor zijn ouders.

Als de jonge mevrouw de Korte nam Gerda de winkeltaken over. Ze kreeg nadat in de jaren 50 drie kinderen geboren waren, hulp in de huishouding die tevens in de winkel hand- en spandiensten verleende. De winkel had ook een vergunning om drogisterijartikelen te verkopen. Vrouwen kwamen onder andere om hun flesje 'Boldoot Eau de Cologne' bij te laten vullen. Veel snoep en eigengemaakte 'heertjes' werden verkocht aan jongens die op de landbouwschool zaten en in grote getale in de middagpauze naar de winkel kwamen. In de sinterklaastijd maakte mevrouw de Korte kleine borstplaatjes in een rubberen mat met uitgespaarde rondjes en suikerharten, waarvoor ze speciale vormen had. Voor verjaardagen werden er vooral doosjes bonbons of rum-bonen verkocht. Verpakkingspapier werd met een elastiekje bijeen gehouden, want plakband bestond toen nog niet. In de allereerste zakjes Smith Chips zat een piepklein blauw papieren zakje met zout, zodat je dat er zelf naar behoefte op kon strooien.

In de winkel en de bakkerij kwamen vertegenwoordigers van bedrijven met bakkerijbenodigdheden (de nu nog bestaande firma Zeelandia) en kruidenierswaren langs om bestellingen op te nemen, die enkele dagen later met een vrachtauto werden gebracht. Veel vloeistoffen zaten in flessen en in de winter kon het gebeuren dat er flessen in de schuur door bevriezing kapot gingen. Gist werd er apart en in relatief kleine hoeveelheden gebracht en het moest koel in de kelder worden bewaard. Krenten en rozijnen werden in houten kistjes gebracht. De plankjes werden tot houtjes gehakt om de haard aan te steken om het verdween bij vuilverbranding achter in de tuin op de vuilnishoop. Een Goyse mevrouw kwam soms enkele plankjes halen, want zij gebruikte die als snijplank. De melkboer (Gerritse uit Schalkwijk) de groenteman (Verheul uit Houten) en 'meneer van Ingen met zijn rare dingen' kwamen langs de deur. Op donderdag kwam de visboer uit Spakenburg langs, aangezien de katholieken op

Sjer de Korte met de transportfiets

De oude Fordbus vóór de bakkerij in 1958

Bakkersauto

vrijdag geen vlees mochten eten. De winkel bleef de hele dag open, behalve op de woensdagmiddag. Dan was er verplichte sluitingstijd voor (bakkerij)winkels op het platteland. De bakker kon dan naar de kapper in Utrecht of zakelijke of privé-inkopen doen zoals kleding voor het gezin.

Als de winkeldeur werd geopend door een klant, dan ging er elektrisch een bel. Wanneer iemand van het eigen gezin door de winkeldeur het huis binnen kwam, dan moest er “blijffff maaaarr” worden geroepen. ‘s Middags werd er warm gegeten en als de winkelbel tijdens de maaltijd ging, dan ging er een gezinslid naar voren om de klant te helpen. Zondags na de kerk kwamen klanten achterom om nog een boodschap te halen of om een (maand)rekening te betalen.

Geld kon er worden ingeleverd of opgenomen bij de Boerenleenbank die na 1957 de Raiffeisenbank werd en tot begin jaren 60 geregeld ook zitting had in de huiskamer van familie van Dijk van het Goyse café Zeldzaam. Alles werd in het bankboekje genoteerd. De bankemployé had al het geld gewoon in een aktetas zitten.

Bijna al het brood werd uitgevent. Begin jaren 50 werd een Ford transportauto aangeschaft en in de loop van de jaren werd die vervangen door de bekende VW-bus waarin brood- en kruideniersartikelen werden vervoerd. In 1959 na de dood van zijn vader nam Sjer het huis en de bakkerij officieel over. Hij moest zijn moeder jarenlang ‘goodwill’ betalen. In de bakkerij kwam Harry van de Berg als bakkersknecht; hij bleef tot begin jaren 70. Midden jaren 60 verhuisde oma de Korte naar een bejaardenwoning in haar geboortestad IJsselstein. Weer werd het huis aangepast aan het gezin met drie opgroeiende jongens. Vader en moeder kregen boven een eigen slaapkamer, daarvóór sliepen ze op een opklapbed in de woonkamer.

Het dorpse leven draaide voor de voornamelijk Rooms-Katholieke bewoners om de kerk met al zijn geboden en verboden. Iedereen kende iedereen met zijn wel en wee. Het klantenbestand bevond zich tussen de Kniphhoek aan het begin van de Beusichemseweg bij Houten tot bijna aan de sluizen bij Wijk bij Duurstede.

Ook in Schalkwijk waren diverse klanten vanaf De Heul tot en met garage de Kruijff.

De bakker had veel grote boerengezinnen in

Noteren op de weekrekening

zijn klantenbestand. Sommige kregen extra lange broden waarvoor Sjer speciale blikken had. Het assortiment bestond uit het melken waterwittebrood (dit was goedkoper) en bruinbrood. Een klein deel van de broden was zonder zout, hetgeen te herkennen was door een 'ouwel' aan de onderkant van het brood. Bolletjes, krentenbollen en krentenbrood werden alleen voor het weekend gebakken of evenals het gebak op bestelling. Er werd in die tijd twee keer zoveel wittebrood verkocht dan bruin en in de aardbeientijd nog meer. Broden die niet verkocht waren, werden tot de vol-

gende dag bewaard in grote beschuutkisten die goed waren af te sluiten. Na de komst van een vrieskist was dat niet meer nodig. De door de klanten gekochte artikelen werden genoteerd op een rekening en 1x per week werd er afgerekend. Vermeldenswaard zijn ook de 'krakebasjes' zoals Sjer figuurkoekjes noemde die in een ander koekje met een gaatje konden worden gezet. Hij deelde ze uit aan veel kinderen van klanten.

In de slachttijd werd er tarwemeel in papieren zakken verkocht voor de balkenbrij. Na de oogst brachten diverse klanten gesneden appels en peren in een kist of kussensloop om ze ter conservering te laten drogen. Ze werden dan op grote rekken van gaas 'onder de oven' geschoven. Als het aanbod van te drogen fruit erg groot was, dan kon de bakker het procedé op de steenoven van fabriek 'Bosscherwaarden' in Wijk bij Duurstede ten uitvoer brengen. De ruimte onder de oven werd tot de komst van centrale verwarming ook gebruikt om het brood in de blikken te laten rijzen.

In 1959 kwam er een Augustinessenklooster aan de Hollendewagenweg in Werkhoven. De Korte mocht per maand afwisselend met de bakker van Werkhoven brood leveren. In 1963 was er zeer veel sneeuw opgewaaid en met de auto kon er geen brood in het klooster worden

bezorgd. Een neef van de bakker heeft het toen met de tractor gebracht! Voor de kerstshow van de Houtense fruitveiling mocht Sjer soms de kerstkransen leveren. Met de feestdagen was het altijd hectisch in de bakkerij en de kinderen moesten dan hun bijdrage leveren met inpakken. Op hun 18^e jaar mochten de drie zonen hun rijbewijs halen, zodat ze konden helpen met venten. Later waren er ook enkele jongeren uit het dorp die op zaterdag gingen venten, zodat Sjer meer tijd had. Zijn ontspanning vond hij in klaverjassen en fietsen op zondag. Vakantie bestond uit een weekend Limburg met de Pinksterdagen. Er werden dan drie stoelen achter in de Volkswagenbus gezet, zodat het hele gezin een zitplaats had.

Het einde van de winkel

In de jaren 70 werd de winkel gesloten omdat die niet meer rendabel was. Ook werd de hulp in de winkel/huishouding beëindigd. Wel werden er onderweg van klanten boodschappenboekjes meegenomen en daarna werd de bestelling in een doos bezorgd. In de bestelwagen zaten ook kruideniersartikelen die verkocht werden tijdens het uitventen van brood.

Tot begin jaren 70 was er twee dagen per week

Voorwerpen uit de oude winkel

openbaar vervoer in 't Goy door vervoersmaatschappij 'de Twee Provinciën' en drie keer daags op woensdag en zaterdag. Vanaf de jaren 60 sloten steeds meer kleine zelfstandige winkels door de komst van goedkopere zelfbedieningswinkels en het toenemende aantal mensen dat een auto kon aanschaffen. De gezinnen werden kleiner en gestaag verminderden de functionerende boerderijen tot een geringer aantal zeer grote bedrijven. Ook was opvolging een steeds groter probleem, aangezien kinderen van winkeliers meestal de middenstandscultuur niet over wilden nemen. Die cultuur bestond uit hard werken, niet zeuren, doe maar gewoon, altijd klaar staan en iedereen te vriend houden.

Vanaf de jaren 60 had Stephan van Dijk een vaste betrekking in de bakkerij en hij had eveneens een Volkswagenbus om mee uit venten te gaan. Begin jaren 80 kon hij door beperkingen na een enkelbreuk niet meer als bakker functioneren. Met bijeengesprokkelde hulp hield de Korte zijn levenswerk nog even vol, maar in december 1984 viel definitief het doek voor de Goyse bakkerij. Het bedrijf werd gesaneerd en de inboedel en de oven moesten worden vernietigd. Bakkerij Bos uit Maasbergen nam een deel van de klandizie over. Na 1985 is Sjer de Korte nog 20 jaar bode geweest van de dorpsapotheek van Houten, waar hij o.a. medicijnen bracht in het Halthuis alwaar hij en zijn vrouw in juni 2009 tot hun overlijden gingen wonen.

Gegevens en alle foto's in dit artikel zijn van de auteur en/of familie De Korte.

Spaanse griep in Wijk bij Duurstede (deel 2)

‘Met groot verlangen wordt tegemoet gezien dat de ziekte begint te verminderen’

In het artikel “Rouw in Wijk bij Duurstede door de Spaanse griep” van december 2020 schetste ik op basis van beschikbare cijfers een dramatisch beeld over november 1918. In de maanden oktober en november stierf 2% van de bevolking. Die rauwe werkelijkheid kon beperkt beschreven en ingekleurd worden door het ontbreken van juist de jaargangen 1918 en 1919 van de Wijkse Courant. In een vorig jaar aan het RAZU geschonken particuliere collectie, bleken die ontbrekende jaargangen wel aanwezig. Al zijn er nog steeds wat hiaten in die dramatische maand november. Maar de berichten die er zijn maken duidelijk hoe ernstig de Spaanse griep in Wijk bij Duurstede had toegeslagen. Daarom een klein vervolg op het eerdere artikel.

Nog geen grote zorgen in de zomer van 1918

In de zomer van 1918 verspreidde de eerste golf van de Spaanse Griep zich over het land. De landelijke en regionale pers publiceerde in dat jaar regelmatig over internationale en Nederlandse ontwikkelingen van de Spaanse griep. De Wijkse Courant deed dat mondjesmaat. Twee berichten in de maand juli, één over het opduiken van de griep in Neurenberg (Duitsland) en één over de ontwikkelingen in Engeland.

Wel verscheen er op 31 juli een bericht met ‘eenvoudige’ wenken (zie kader) voor plaatsen waar veel mensen samenkomen. En in diezelfde krant een bericht over de Spaanse griep in het nabijgelegen Bunnik. Daar breidde de griep zich inmiddels onder militairen op de forten, maar ook onder burgers steeds meer uit. Over Wijk bij Duurstede zelf viel kennelijk niets te melden.

Zelfs de standaard advertenties voor kwakzalverij middeltjes werden weinig aangetroffen.¹ Terwijl sinds half juli 1918 de Spaanse griep ook in Nederland een epidemisch karakter had gekregen,² viel er kennelijk over Wijk bij Duurstede in die periode niets bijzonders te melden. Tot oktober 1918 zweeg de Wijkse Courant over de Spaanse Griep.

Dramatische berichten

Vanaf eind oktober 1918 werden de berichten over de Spaanse griep in Wijk steeds verontroostender. De ellende is overduidelijk groot, zo blijkt uit een bericht op 30 oktober: *‘De Spaansche griep heeft zich alhier de laatste dagen onrustbarend uitgebreid. Voor zover kan worden*

* **Marianne Wittebol** is politicoloog/bestuurskundige. Zij is werkzaam geweest voor gemeenten en provincies voornamelijk op het Sociaal Domein. Ook is ze tien jaar actief geweest in gemeentelijke rekenkamercommissies. Zij doet lokaal onderzoek voornamelijk op sociaal economisch terrein vanaf eind 19e eeuw. En publiceert daarover bij historische verenigingen.

beoordeeld zijn er meer dan duizend gevallen. Meermalen heeft de ziekte een zeer kwaadaardig karakter; bijna dagelijks komen sterfgevallen voor. Tot heden zijn 17 personen aan deze gevaarlijke ziekte alhier overleden. In vele bedrijven wordt groote stagnatie in den gang van zaken gevonden, daar een groot gedeelte van het personeel, soms zelfs het gehele personeel, ziek is.³

De gemelde sluiting van de openbare school en de protestantse bewaar-, naai- en breischool vanwege het grote aantal besmettingsgevallen, werd twee dagen later voor de openbare school ingetrokken. De school was op medisch advies opengebleven, zo werd op 2 november bericht. Aan het landelijke advies de scholen te sluiten om verdere besmettingen te voorkomen, werd niet overal geloof gehecht. In Wijk bij Duurstede dus ook niet. Het stadje bevond zich hierbij in het gezelschap van bijvoorbeeld Amsterdam, waar het ook niet tot een algemene schoolsluiting kwam. Waarom de openbare school op medisch advies openbleef, blijft helaas gissen. Jammer genoeg is daarover geen informatie aangetroffen die hierover uitleg geeft.

Een paar dagen na dat eerste artikel meldde de krant nog meer sterfgevallen: *“Hele gezinnen zijn door de ziekte aangetast waardoor natuurlijk van eenige degelijke voeding geen sprake kan zijn. Soms wordt voor dergelijke gezinnen gratis soep verstrekt. Reeds geruimen tijd tevoren kan men velen in lange rijen zien staan voor het soephuis in het Klooster, waar de soep, die uit zeer versterkende bestanddelen bestaat, wordt verstrekt.”*⁴

Of alleen het ziek zijn bijgedragen heeft aan het ontbreken van degelijke voeding, zoals de Wijksche Courant suggereert, is de vraag. Gezinnen van dagloners, en dat waren de meeste arbeiders, zaten zonder inkomsten bij ziekte. Verzekeringen bij ziekte en werkloosheid, zoals die nu bestaan, kende men toen niet. Bovendien was sprake van grote schaarste aan onder andere voedsel als gevolg van de Eerste Wereldoorlog. Nederland was weliswaar neutraal, maar de oorlog was wel degelijk voelbaar in Nederland. De economie stagneerde doordat amper handelgedreven kon worden. En veel voedsel en gebruiksartikelen waren schaars en duur. De door de burgemeester georganiseerde soepuitdeling, zal dan ook bijzonder welkom zijn geweest. In de kranten van 6 en 9 november werd gemeld dat het aantal nieuwe ziektegevallen afnam, maar dat zich nog dagelijks sterfgevallen voordeden.

Doordat tot aan 27 november de kranten

ontbreken, zijn er niet meer beschrijvingen van die ellendige maanden oktober en november 1918 in Wijk bij Duurstede. Het was een korte heftige golf waarbij 2% van de bevolking in korte tijd stierf. Uit de statistieken van de Gezondheidscommissie, de gemeentelijke jaarverslagen en het bevolkingsregister weten we dat de “oversterfte” alleen plaatsvond in oktober en november 1918. In 1919 was het jaarlijks aantal sterfgevallen in Wijk bij Duurstede weer op het niveau van de jaren voor 1918.

Achtmaal zoveel sterfgevallen

Begin november had de Wijksche Courant al gesignaleerd: *“In weinig plaatsen heerscht de griep in zoo erge mate als alhier, terwijl percentsgewijs een zoo groot aantal sterfgevallen ook zeldzaam is.”* En eind december van dat jaar rapporteerde de krant over het overzicht in de Staatscourant: *“Nu de statistische gegevens in de St.crt. zijn opgenomen, kan men zich pas een goed denkbeeld vormen van de omvang van de griep-epidemie in de maand October. (...) Hier zijn dus relatief genomen 8 maal meer sterfgevallen voorgekomen dan in het overige deel der provincie.”*⁵

Het hoge sterftecijfer is inderdaad opmerkelijk. De provincie Drenthe spande in Nederland met het aantal sterfgevallen de kroon: 0,72% van de bevolking stierf aan de Spaanse griep. Dat was 2,5 keer zoveel als het landelijke gemiddelde. Het gemiddelde van de provincie Utrecht lag op 0,21% van de bevolking. Hoe kon dan in Wijk bij Duurstede in anderhalve maand tijd 2% van de bevolking sterven aan de Spaanse griep? Is het omdat de eerste golf aan Wijk bij Duurstede voorbij is gegaan? Quanjers constateerde al (met de gebrekkige kennis en onderzoeksmethoden van toen) dat er mogelijk een verband bestond tussen het eerder besmet zijn geweest met de Spaanse griep tijdens de eerste golf in de zomer van 1918 en de mate van besmettelijkheid of ernst van de ziekte tijdens die ernstige tweede golf in november 1918. Is de ernst in 2018 in Wijk bij Duurstede reden dat daarna geen melding meer wordt gemaakt van de derde golf begin 2019 en een vierde in januari 2020. We zullen het helaas niet weten.

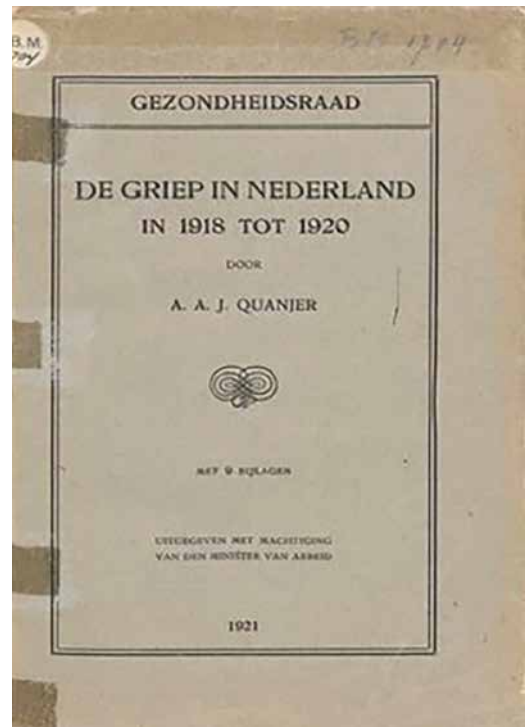
Een ‘bizar’ einde van de maand november 1918

In veel algemene literatuur over de Spaanse griep in Nederland wordt de landelijke overheid de no-

dige verwijten gemaakt over gebrekkig optreden ten aanzien van de Spaanse griep. Dit mede op basis van allerlei krantenberichten waarin artsen hun zorg uitspreken en vragen om duidelijke maatregelen. De regering werd verweten niets beters te kunnen bedenken dan het uitroepen van een algemene biddag. En verder zich vooral bezighouden met de vele problemen die het einde van de Eerste Wereldoorlog onder andere door grote schaarste aan goederen en vluchtelingen teweegbracht. Men schrok hevig van de oproep die Troelstra op 12 november 1918 deed: de socialisten moesten de macht overnemen. De biddag, die in de literatuur over de Spaanse griep dus beschreven wordt als een biddag om de griep te bezweren, blijkt in Wijk bij Duurstede meer een aanhankelijkheidsbetuiging aan de koningin dan een biddag om de pandemie te bestrijden. En dat zal op veel plaatsen niet anders zijn geweest. Verbazing wekt de biddag wel. Eerder waren er ter bestrijding van de Spaanse griep oproepen om niet met veel mensen bij elkaar te komen. En dan is de viering van die biddag in Wijk bij Duurstede, zoals beschreven in de Wijksche Courant wel een apart fenomeen.

Op 27 november vermeldde de krant de aankondiging van de regering van 14 november om op 28 november een biddag te houden: *'De nood der tijden, die zich in ons land ook zozeer doet gevoelen, dringt in het bijzonder tot verootmoediging en tot het inroepen van God's hulp.'* Direct daaronder de oproep van burgemeester Van Geen aan alle werkgevers *'(...) om zo mogelijk werknemers in de voormiddag vrij af te geven met behoud van loon, teneinde gelegenheid te geven aan den biddag of bidstond deel te nemen.'*

Het verslag dat vervolgens over anderhalve kolom onder de titel Oranjedag werd gepubliceerd lijkt allerminst een bijeenkomst van verootmoediging, maar een feestdag, zoals de krant dat ook noemde. Vrijwel alle bedrijven waren in ieder geval een deel van de dag gesloten. De ochtend werd besteed aan de bidstonden: *'Voor stampvolle kerken werden dank- en bidstonden gehouden en werden de aanwezigen bepaald bij het voorrecht, dat ons land voor oorlog en revolutie werd bewaard.'* Vervolgens werden de klokken geluid. *De stad was met vlaggen getooid. Er was een optocht met wagens, schoolkinderen zongen nationale liederen, de burgemeester hield een toespraak, en een telegram van trouw aan de koningin werd verzonden.* Vervolgens nog massaal meegezongen vaderlandse liederen met het harmoniegezelschap. Daarna werd de betoging ontbonden.

Maar het feest hield niet op. *'Door velen werd de dag verder gezellig gepasseerd, terwijl feestvierende groepjes den geheelen avond zingend door de straten trokken. Eenige vereenigingen gaven voor hunne leden een gezelligen avond. Kortom er werd feest gevierd. Wijk heeft op waardige wijze uiting gegeven aan haar nationale gevoelens.'*⁶

De Oranjegezindheid van de autoriteiten en de behoefte aan feest van de bevolking na vier magere jaren in het weliswaar neutrale, maar toch flink door de oorlog getroffen Nederland, hadden de overhand op het advies geen grote groepen mensen bij elkaar te brengen. Bizar is het wel, als net de Spaanse griep zo hevig had huisgehouden, zoveel mensen dicht op elkaar gepakt op de been te brengen. Ik verwachtte dan ook in de cijfers een nieuwe uitbraak te zullen waarnemen. Niets daarvan. Er is daarna geen enkele melding van nieuwe uitbraken van de Spaanse griep in Wijk bij Duurstede. In 1919 is geen enkel artikel meer in de kranten aangetroffen. Anders dan elders heeft het sterftcijfer in Wijk bij Duurstede alleen eind 1918 gepiekt. In 1919 en 1920 lag het jaarlijkse sterftcijfer weer op het niveau van de jaren voor 1918, zo wordt uit de verslagen van de Gezondheidsraad en het jaarlijkse verslag dat de gemeente voor de provincie moest opmaken duidelijk.

Overeenkomsten

In de loop van de huidige coronapandemie dringen zich steeds meer gelijkenissen op met de discussies die plaatsvonden tijdens de Spaanse Griep. Terwijl men indertijd de oorzaken van de ziekte niet kende – virussen waren nog niet ont-

dekt – zijn de adviezen ter bestrijding van de verspreiding van de ziekte behoorlijk gelijklopend: luchten, mondkapjes, afstand houden, geen grote groepen bij elkaar en sluiten van scholen. En ook toen werden die adviezen, ook door gemeentebesturen, flink in de wind geslagen.

Literatuur, bronnen en kranten

- Quanjer, A.A.J.; *De griep in Nederland in 1918 tot 1920; Gezondheidsraad*, Den Haag, 1921 (digitaal aanwezig op Delpher)
- *Wijksche Courant*, jaargangen 1918 en 1919
- Wittebol, M.H., *Rouw in Wijk bij Duurstede door de Spaanse griep*; in Tijdschrift van de Historische Kring tussen Rijn en Lek, 2020, jrg 54, nr. 4 pag. 16 t/m 20

Noten

- 1 De Wijksche Courant week in één opzicht sterk af van andere regionale kranten. In een aantal periodes per jaar (veilen van de hout- en griendkap, de boomvruchten, gras(hooi)land, etc.) vulden de advertenties met aankondigen van de veilingen vaak al de helft van het aantal pagina's. Het lijkt erop dat men de inkomsten van al die advertenties voor huismiddeltjes niet nodig had.
 - 2 Quanjer, pag. 9 en 10
 - 3 Wijksche Courant, 30 oktober 1918
 - 4 Wijksche Courant, 2 november 1918
 - 5 Wijksche Courant, 28 december 1918
 - 6 Wijksche Courant, 30 november 1918
-

Erasmus in 't Waal?

In de onlangs verschenen biografie over Erasmus trof ik voor historisch geïnteresseerden in het Kromme-Rijngebied een wellicht aardig weetje aan.

In 1477 werd Gerardus Helye uit Rotterdam, de vader van Erasmus, bevorderd van vice-pastoor in Gouda tot pastoor van 'een dorpje ten zuiden van de stad Utrecht, de parochie Int Wael aan de Lek. In de herfst van het jaar 1477 werd Gerard in het rekeningenboek geregistreerd als pastoor tegen een gereduceerd installatietarief, omdat er zo weinig parochianen in Int Wael woonden.' Het is overigens nog maar de vraag of deze Gerard ooit zelf in 't Waal is geweest. Het was in

die tijd in de kerk van Rome immers vrij normaal dat iemand die in een functie was aangesteld het werk door een ander liet doen tegen een lagere betaling. Een jaar later was dit overigens alweer veranderd. Mogelijk is dat zo gelopen doordat hij tijdens de bij de bevordering van vice-pastoor tot pastoor behorende aanstellingsprocedure op de vingers is getikt voor het samenwonen met vrouw en kind.

Al deze omstandigheden maken het dus niet erg waarschijnlijk dat Erasmus zelf ooit in 't Waal geweest is.

> *Hans Pastoors, Arnhem*

De dam bij Wijk en het Kromme-Rijngebied in de middeleeuwen

Voor aankondiging

In het kader van de herdenking van 900 jaar afdamming van de Kromme Rijn verschijnt dit najaar in Historische Reeks van de Historische Kring Tussen Rijn en Lek het boek *De dam bij Wijk en het Kromme-Rijngebied in de middeleeuwen*.

De rijk geïllustreerde, gebonden uitgave verschijnt vrijdag 9 september, voorafgaand aan de Open Monumentendag 2022. Het boek beschrijft de gevolgen van de dam, hoe het landschap en de bewoning van het Kromme-Rijngebied er in die tijd uitzag, maar ook hoe de ontginning van het Langbroek, infrastructuur en organisatiestructuren zich in de middeleeuwen ontwikkelden.

Naast het boek komt een digitaal te raadplegen kaart van het Kromme-Rijngebied. Daarop worden de middeleeuwse landschapselementen (watergangen, kastelen, gerechten, enzovoort) op het huidige landschap geprojecteerd. In het boek zit een uitklapbare papieren versie van deze kaart.

Tijdens een symposium op 9 september 2022, georganiseerd door het Regionaal Archief Zuid-Utrecht (RAZU), wordt het boek met de bijbehorende kaart feestelijk gepresenteerd.

Auteurs: Ad van Bemmelen, Kim Cohen, Taco Hermans, Jan Huiting, Hans Renes en Kaj van Vliet
Redactie: Ria Vonk, Hans Renes en Ad van Bemmelen

Uitgeverij: Verloren

Historische Reeks van de Historische Kring Tussen Rijn en Lek, nr 23

Winkelprijs: € 20,-

Bronzen Romeinse vogeltjes

In het tweede deel van de jaren 70 zijn er tijdens de verbreding van de snelweg A12 duizenden archeologische vondsten gedaan in de omgeving van Fort bij Vechten. Twee van die vondsten waren bronzen Romeinse vogeltjes. Via een schenking zijn ze in de collectie van de Archeologische Werkgroep 'Leen de Keijzer' gekomen.

De vogeltjes zijn mooi gestileerd en doen nu nog modern aan. De ene vogel is een adelaar die van twee kanten is gefotografeerd en heeft een lengte van 3,5 cm en een breedte van 1 cm. De andere vogel is een onbekend soort en 3 cm lang en 1 cm breed.

De adelaar stond symbool voor de mythologische oppergod Jupiter. Voorstellingen van dieren konden votief gebruikt worden, wat wil zeggen dat ze werden gebruikt om goden gunstig te stemmen; om een gunst af te smeken of ze dienden in een eredienst bijvoorbeeld als offer.

Destijds is er van zo'n kleine adelaar nog één exemplaar in Vechten gevonden en die verblijft in het Rijksmuseum van Oudheden in Leiden. Dit vogeltje is bevestigd op een bronzen sierschijf of phalera (Bishop type 7) van een Romeins paardentuig uit de eerste eeuw; meestal een onderdeel van de riemverdelers. Ook werden vogeltjes gebruikt als versiering op gebruiksvoorwerpen. Zoals op een haarnaald een fibula (mantelspeld), een votiefstokje of als versiering van een rand van een schaal. Mogelijk is het bijzondere en strak gevormde vogeltje voor een van deze voorbeelden gebruikt.

> Herman de Korte
Archeologische Werkgroep 'Leen de Keijzer'
Houten

Met dank aan, Alexander van de Bunt, archeoloog Landschap en Erfgoed, Marenne Zandstra, archeoloog, conservator museum Het Valkhof Nijmegen

Middeleeuws zwaard in voormalig Wulven

Bij een archeologische opgraving in Nieuwegein is op 29 mei 2020 een middeleeuws zwaard gevonden. Het zwaard is opgegraven in een weiland langs het Amsterdam-Rijnkanaal dat tot 1 januari 1962 onder de gemeente Houten viel.

Het ijzeren zwaard met een lengte van 118 cm werd gevonden in een proefsleuf waar archeologen van RAAP en BAAC aan het werk waren. Het stond schuin in de grond op 40 centimeter diepte. Door de zuurstofarme omstandigheden was het goed geconserveerd. Het beukenhouten handvat en de kalfsleer-beklede schede bleken ook nog in goede staat te verkeren. Met hulp van de koolstofdateringsmethode is vastgesteld dat het zwaard tussen 1040 en 1260 is gemaakt.¹

Op het zwaard is de naam van de maker leesbaar: + GICELIN ME FECIT + ('Gicelin heeft mij gemaakt'). Gicelin was een meestersmid uit het beneden-Rijngebied en leefde rond het jaar 1100. Op de andere zijde staat + IN NOMINE DOMINI + ('in naam van de heer'). Ook zijn er kruisvaarderskruizen op aangebracht.

Vermoedelijk is tijdens een gevecht het zwaard beschadigd. Omdat de diepe deuk op de kling niet is weggeslepen wordt verondersteld dat deze beschadiging is ontstaan vlak voordat het zwaard in het water terecht was gekomen. Het terrein waar het zwaard is gevonden was namelijk tussen de vierde en twaalfde eeuw een meertje, waarin werd gevist. Dit meertje is langzaam dichtgeslibd.²

De vondstlocatie is enkele honderden meters ten oosten van de plek waar later het eerste kasteel Heemstede zou verrijzen. Nadat in de elfde eeuw dit moerassige gebied werd ontgonnen, viel het

onder het gerecht Wulven. Op enkele tientallen meters afstand van de vindplaats werd in de twaalfde eeuw de Houtensewetering gegraven. Ten zuiden van de locatie loopt De Hoon die lange tijd de grens met het gerecht Vreeswijk vormde. Na het graven van het Amsterdam-Rijnkanaal raakten de bewoners van dit stuk Houten op Jutphaas georiënteerd. Op 1 januari 1962 werd een gebied van 21 hectare en 29 bewoners aan de gemeente Jutphaas toegevoegd.³ En zo belandde het zwaard van Wulven in Jutphaas, dat nu tot Nieuwegein behoort.

> Frank Magdelyns

Noten

- 1 Algemeen Dagblad - 30 november 2020
- 2 website RAAP: Middeleeuws zwaard opgegraven in Nieuwegein
- 3 HUA, 1603 – gemeentebestuur van Jutphaas

2021, opnieuw een jaar in coronatijd

Jaarverslag 2021 van de Archeologische Werkgroep 'Leen de Keijzer' Houten

Vooraf

Corona heeft de activiteiten van onze werkgroep ook in 2021 beperkingen opgelegd. We moesten de archeologiezolder een aantal weken sluiten, de voorbereiding van de nieuwe expositie liep vertraging op en de dienstverlening aan het onderwijs verminderde. De Houtense Cultuurnacht en de Nationale Archeologiedagen werden digitaal georganiseerd. Anderzijds heeft de werkgroep de langdurige afwezigheid van haar beide coördinatoren wegens medische redenen, prima opgevangen.

Ondanks de beperkingen hebben we vorig jaar veel werk verzet. Het archeologisch materiaal uit de kelder van het gemeentehuis werd gedetermineerd, op vondstenlijsten gezet en in 105 (!) dozen verpakt voor transport naar het Provinciaal archeologisch depot. Recent verworven vondsten uit een particuliere collectie werden eveneens verwerkt. Ook ander archeologisch materiaal op onze zolder konden we analyseren en registreren. Voorts zijn we op diverse plaatsen actief geweest bij opgravingen en ander archeologisch veldwerk.

De archeologische werkgroep groeide tot 16 wekelijks actieve leden, terwijl een 8-tal leden door omstandigheden tijdelijk minder actief is. Met elkaar hebben we in 2021 zo'n 3300 uur aan allerlei vormen van archeologisch werk verzet.

Intussen hebben we nieuwe burens gekregen

Romeinse munten, gevonden in Odijk

Particuliere collectie van vondsten uit Houten op transport

op de begane grond van het Oude Station. Helaas lukt het ons maar niet om met hen in gesprek te komen. De NS-parafernalia van 'beneden', eigendom van de Stichting Station op wielen, hebben we moeten opslaan op onze zolder.

Opnieuw hebben wij energie gestopt in het vergroten van onze bekendheid in de gemeente Houten. Op vele manieren hebben we de aandacht gevestigd op onze archeologische activiteiten en de presentatie ervan. Het volgende overzicht getuigt ervan.

Veldwaarnemingen en opgravingen

Leden van onze werkgroep waren aanwezig bij het archeologisch onderzoek in Odijk, waar een omvangrijke nieuwbouwwijk in het gebied Kersenweide is gepland. Er zijn daar

Verworven metalen voorwerpen afkomstig van Vechten

sporen van de Bronstijd, IJzertijd, Romeinse periode en de middeleeuwen aangetroffen. Op verzoek van de gemeente Houten waren wij paraat bij de afronding van het grondwerk nabij de Grote Geer, de Weteringhoek en nieuw graafwerk van Stedin bij de Rondweg. Deze waarnemingen leverden weinig archeologische informatie op.

Museum

Onze tentoonstelling 'Van IJzertijd tot

nieuwbouwwijk' hebben we verlengd. Deze expositie is gewijd aan de opgraving in Houten-Castellum en verhaalt over de wisselwerking tussen landschappelijke ontwikkeling en menselijke bewoning op de Houtense stroomrug, vanaf de vroege IJzertijd.

Ook de expositie van prachtig Romeins materiaal, destijds gered uit de storthopen nabij het Romeinse fort Vechten - de collectie Muylis - werd verlengd.

Er is gewerkt aan een kleine expositie over de verwerking van archeologische scherven in kunstzinnige creaties, met als titel 'Oude

De archeologische werkgroep begeleidt de scholieren bij de vondstverwerking op de Kersenweide in Odijk

Han Bijleveld in Romeinse outfit met Ina Veenstra voor een klas in Nieuwegein in het kader van Kunst Centraal

scherven in een nieuw jasje'. Aan deze tentoonstelling heeft een van onze leden succesvolle workshops gekoppeld.

De publieke belangstelling voor onze exposities was beperkt door de genoemde omstandigheden. We mochten 150 bezoekers verwelkomen. Dat is veel minder dan vorige jaren. Het museum is normaliter twee dagdelen per week geopend, en wel op de dinsdagen en de zaterdag.

De groep heeft hard gewerkt aan de voorbereiding van de nieuwe tentoonstelling 'Kastelen, kruiken en kloostermoppen', waarin we de schijnwerper zetten op de middeleeuwse geschiedenis van Houten en de kerkdorpen. Wij hebben een 'tijdlijn' geschreven over Houten in de middeleeuwen.

Publicaties

Leden van onze werkgroep publiceerden vorig jaar artikelen in het tijdschrift van de Historische Kring en in het AWN-katern van het tijdschrift Archeologie in Nederland. Voorts werkten we mee aan krantenartikelen over archeologische en historische onderwerpen. Wij werken aan een publicatie over door ons uitgevoerd archeologisch onderzoek aan de Beusichemseweg te Houten. Door de com-

plexiteit van de opgraving, de aard van de verslaglegging en door ziekte van een van de onderzoekers, laat publicatie helaas nog even op zich wachten.

Op verzoek zijn vier AWG-brochures verzonden naar de Koninklijke Bibliotheek.

Voordrachten en mediapresentaties

Leden van onze werkgroep verzorgden voordrachten en presentaties over archeologische en historische onderwerpen aan de Probusclub Houten en enkele bewoners- enriendengroepen.

Wij werkten mee aan radiopresentaties van Omroep Houten en artikelen in 't Groentje over diverse geschiedkundige en archeologische kwesties.

Voor de Houtense Cultuurnacht hebben we videofilmmpjes gemaakt over archeologische zaken. Deze filmmpjes zijn ook aangeboden aan de Nationale Archeologiedagen. Werkgroepleden hebben meegewerkt aan filmmpjes van Omroep Houten over de geschiedenis van Het Plein en de N.H. kerk.

Informatie- en communicatietechnologie

Werkgroepsleden hebben onze website www.archeologiehouten.nl up-to-date gehouden en

verder uitgebouwd. Ook het doorgeven van actueel nieuws via Facebook en Twitter blijkt functioneel, getuige de vele reacties. We hebben het afgelopen jaar opnieuw stappen gezet op het gebied van automatisering, digitalisering van gegevensbeheer en nieuwe media. De werkgroep heeft zich verder verdiept in het Geografisch Informatie Systeem (GIS), dat ook voor de archeologie unieke mogelijkheden bevat. Voorts kunnen bezoekers van onze archeologiezolder interactief archeologische waarnemingen in de woonomgeving bekijken. Ook zijn er online archeologische informatiesystemen bereikbaar.

Kennisplein

Ter verbetering van ons informatiesysteem hebben we verder gewerkt aan het 'kennisplein' voor een betere toegankelijkheid van zowel onze bibliotheek als andere bronnen.

Activiteiten:

- de bibliotheek is opgeschoond en herzien
- er is een contactenlijst opgesteld: wie benader je voor welke informatie?
- hoe gebruik je computerprogramma's om teksten sneller te traceren en te lezen?

Educatie

Corona gooide de roet in het eten van onze geplande activiteiten voor het onderwijs. Toch

hebben we enkele groepen van het basisonderwijs kunnen verrassen met voordrachten over archeologische onderwerpen. We hebben meegewerkt aan het recente schoolproject 'Archeologie op locatie' in Odijk. Educatie blijft een belangrijk onderwerp voor de werkgroep.

De belangstelling voor onze leskisten over de Romeinse tijd en de Middeleeuwen loopt terug. Reden om de kisten extra onder de aandacht van het onderwijs te brengen. De leskist over de Romeinen is twee keer uitgeleend. Beide leskisten zijn beschikbaar voor alle basisscholen in onze gemeente.

Contacten met de gemeente Houten

Door corona zijn contacten met de gemeente Houten bemoeilijkt. Toch hebben we met een delegatie van het gemeentebestuur op onze zolder overlegd over diverse onderwerpen. Voorts proberen we contacten te onderhouden met de gemeentelijke archeoloog.

De subsidieovereenkomst met de gemeente Houten is ook in 2021 onveranderd voortgezet. Onze werkgroep verricht als tegenprestatie voor de subsidie een aantal activiteiten, zoals:

- het uitvoeren van archeologisch onderzoek in de gemeente Houten
- het presenteren van museale collecties op

Bij de infostand van de Utrechtse fietsvierdaagse, met links locatie Het Oude Station waar de fietsers uitleg krijgen van Han Bijleveld wat een Romeins soldaat meeneemt op patrouille. Locatie Vechten, Elsbieta van Manen in Romeinse kledij

De infostand van de Activiteitenmarkt op Het Rond in Houten

- de archeologiezolder
- het leveren van diensten aan onderwijs en instellingen in de gemeente Houten.

Overige activiteiten en projecten

Werkgroepsleden deden bovendien mee aan een aantal activiteiten en projecten, zoals:

- AWN-onderzoek naar Romeins grijs aardewerk Kromme Rijn (te gast op onze zolder)
- introductie- en vakcursussen van de AWN afd. 12
- onderzoek naar herstructurering van de organisatie AWN afd. 12
- Utrechtse fietsvierdaagse en de Limes-erfgoed-wandeltocht met infostands op fort Vechten
- Houtense Activiteitenmarkt
- klankbordgroep 'Gekoesterd erfgoed Houten'
- door de Rijksdienst Cultureel Erfgoed

- (RCE) georganiseerde activiteiten
- afstudeerscriptie van een studente culturele antropologie over 'beleving van archeologie'
- afstudeerproject van studenten HKU over 'scherfherkenning en artificial intelligence'
- historische foto's van Houten bij het Regionaal Archief Zuid-Utrecht.

We namen online deel aan het Romeinensymposium van de Vrije Universiteit, de Provinciale Contactdag en diverse digitale lezingen over archeologische onderwerpen.

> *Pieter Frederiks*

Archeologische Werkgroep 'Leen de Keijzer'/ Stichting Archeologie Houten (met dank aan Herman de Korte en Peter Koch).

Iets te vieren vergaderen trainen of trouwen?

Neem contact op met uw
gastheer Otto Wttewaall:
06-44217384

www.landgoedwickenburgh.nl
info@landgoedwickenburgh.nl

Op 1 km. afstand van de Rondweg van Houten, bij 't Goy, ligt sfeervol Landgoed Wickenburgh. De ideale plek om uw verjaardag, jubileum, huwelijk, receptie, examen of 'zomaar' iets te vieren.

Wilt u vergaderen in een inspirerende omgeving? Zoekt u een locatie waar u ongestoord een training kunt geven? U vindt alle rust, ruimte en gastvrijheid op Landgoed Wickenburgh, een historische plek in het groene hart van Nederland.

Het landgoed biedt u alle privacy die u wenst, u bent altijd de enige gast met uw activiteit.

Wij kunnen tot 50 gasten ontvangen met een borrel, high tea, lunch of buffet.

Landgoed Wickenburgh
Wickenburghseweg 17
3997 MT 't Goy

Vakantiehuis in Auvergne

La Grange des Peyrouses

Gelegen op eigen terrein in het Parc National des Volcans d'Auvergne op 1100 meter hoogte. Een prachtige ruige omgeving die uitnodigt om te verkennen.

- 850 kilometer langeafstandswandelpaden
- Watervallen, rivieren (o.a. de Dordogne) en meren
- Het mooiste vulkaanlandschap van Europa
- Een geweldige flora en bio-diversiteit
- Historisch modern ingericht gebouw
- Adembenemend uitzicht

Te huur **vanaf** € 495,- per week (5 personen)

Meer informatie: www.vakantiehuisinauvergne.com
of via telefoonnummer: 0031 (0) 6 534 534 44

Historische reeks Kromme-Rijnegebied

<p>3 L.M.J. de Keijzer
De kerk van Herlulf als middeelpunt van het Oude Dorp Houten. Prijs: € 8,90</p> <p>5 P.M. Heijmink Liesert
'n Haonderik vol ruggemeters. Prijs: € 6,80</p> <p>6 J.C. Kort
Repertorium op de lenen van Gaasbeek. Prijs: € 15,-</p> <p>7 Ad van Bemmelen
Kees Vernooij
Acht eeuwen katholiek Cothen en honderd jaar H.H. Petrus en Pauluskerk. Prijs: € 15,-</p> | <p>8 C. van Schaik
Overlangbroek op de kaart gezet. Prijs: € 25,-</p> <p>9 A.A.B. van Bemmelen
De Lekdijk van Amerongen naar Vreeswijk. Prijs: € 29,-</p> <p>12 W. Thoomes
Leven met de Lekdijk
De boerengemeenschappen Tull en 't Waal in de 17de en 18de eeuw. Prijs: € 12,50</p> <p>13 Ad van Bemmelen
Het Delliusfonds (1740-2012). Prijs: € 14,95</p> <p>15 Wim van Amerongen
Het buiten van Wijk. Prijs: € 19,95</p> | <p>16 Wim van Amerongen
Mijn stad aan het water. Prijs: € 19,95 (leden € 17,45)</p> <p>17 A.A.B. van Bemmelen, J.C.M. Cox, L. van der Tuuk, K. van Vliet, H.L.P. Leeuwenberg
De Stadsrechten van Rhenen, Wijk bij Duurstede en Vianen. Prijs: € 7,50</p> <p>20 Otto Wttewaall
De Tweede Wereldoorlog in Houten, 't Goy, Tull en 't Waal & Schalkwijk. Prijs: € 24,95 (leden € 20,-)</p> | <p>21 Raymond Uppelschoten & Wil van der Plas
Van kerk en dorp, 200 jaar Witte Kerkje van Odijk. Prijs: € 24,95 (leden € 22,45)</p> <p>22 Wim van Amerongen
Weg uit Wijk, Cothen en Langbroek. Prijs: € 24,95 (leden € 22,45)</p> <p>De delen 1, 2, 4, 10, 11, 14 en 19 zijn uitverkocht. Van alle andere boeken vindt u de bestelinformatie op de website: tussenrijnenlek.nl.</p> |
|---|---|--|---|

